

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 57-71; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 304-305; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mû'ellifîn*, IX, 168-171; Ömer Ferruh, *el-Minhâc fi'l-edebi'l-'Arabî ve tarihîh*, Beyrut 1380/1960, I, 127-131; Abdülazîz el-Mekâlih, *'Amâlika 'inde ma'tla'i'l-karn*, Beyrut 1988, s. 9-43; Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyü'l-mu'âşır fi Mısr* [baskı yeri yok] 1979 (Dârü'l-Maârif), s. 100-110; Sibâi Beyyûmî v.dğr., *el-Edeb ve'n-nuşûs*, Libya 1982, s. 310-318; Ahmed Ubeyd, *Zikra's-şâ'ireyn: Şâ'irü'n-Nîl ve Emîrû's-şu'arâ*, Beyrut 1405/1985; M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-Edebü'l-'Arabiyyü'l-hadis*, Kahire 1985, s. 92-113; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986, s. 136-151; Ahmet Savran, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum 1987, s. 161-169; Nezir M. Hikmetî, *el-Fuşâhî fi muvâceheti'l-tehaddiyât* [baskı yeri yok], 1991, s. 123-125; Zekî Mübârek, *Hâfîz İbrâhîm*, Beyrut 1411/1991; Abdülhamîd Sind el-Cüнді, *Hâfîz İbrâhîm: Şâ'irü'n-Nîl*, Kahire 1992; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* [baskı yeri ve yılı yok], s. 504-507; Abbâs Mahmûd el-Akkâd, *Şu'arâ'ü Mısr*, Kahire, ts., s. 8-20; "Dîvânü Hâfîz", *el-Hilâl*, X, Kahire 1901-1902, s. 129-130; Selâme Mûsâ, "Hâfîz İbrâhîm", a.e., XXXII (1924), s. 627-638; "Sâ'atün ma'a Hâfîz Bek İbrâhîm", a.e., XXXVI (1928), s. 906-910; Abdülazîz el-Beşerî, "Beynî ve beyne Hâfîz İbrâhîm", a.e., XLVI (1937), s. 257-261; Mustafa Sâdik er-Râfî, "Hâfîz İbrâhîm", *el-Muktefat*, LXXXI/3, Kahire 1932, s. 266-276; Halîl Merdem Bek, "Ma'a Hâfîz İbrâhîm", *MMIADm.*, XXXI/3 (1956), s. 353-370; XXXI/4 (1956), s. 529-543.

HÜSEYİN YAZICI

HÂFİZ İBRÂHİM DALLIU

(1878-1952)

Arnavut asıllı ilim adamı
ve müfessir.

Tiran'da doğdu. Babasının adı Mustafa'dır. Tiran'ın tanınmış kültürlü ailelerinden birine mensup olan Hâfîz İbrâhîm ilk ve orta öğrenimini Tiran'da tamamladı. Bu arada Osmanlıca ve Arapça öğrendi. Ardından tahsil için İstanbul'a gittiyse de iki yıl sonra maddî sıkıntı yüzünden memleketine döndü. Arnavut isyanı dö-

Hâfîz
İbrâhîm
Dalliu

neminde yetişip kendi bölgesinin önde gelenlerinden biri olmasına rağmen kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Tiran'da ilk olarak Arnavutça tedrisat yapan okula öğretmen tayin edilen Hâfîz İbrâhîm, bilhassa kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi hususunda faaliyet gösterdi. 1909 yılının sonlarına doğru Arnavutluk halkı için kurulmuş olan İlbasan'daki öğretmen okulunda görev yaptı. 1908'de Manastır (Bitola - Makedonya), 1909'da İlbasan ve 1920'de Luşnyı (Lushnjë - Arnavutluk) kongrelerine katıldı. 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığının ilânında da etkili olan Hâfîz İbrâhîm'in, 1924-1926 yılları arasında Tiran'da çıkan haftalık *Dajti* adlı derginin sorumlu başyazarlığı görevini yürüttüğü görülmektedir.

1910'dan itibaren döneminin fikrî cereyanlarına karşı çıktığı için değişik zamanlarda hapsedildi. Arnavutluk Kralı Ahmet Zogu devrindeki İtalya istilâsı esnasında ve özellikle Enver Hoca döneminde kaleme aldığı yazıları sebebiyle tutuklandı, yazılarını neşreden yayınevleri kapatıldı. Enver Hoca'nın komünist iktidarı zamanında mahkûmiyeti bittikten sonra Tiran'da vefat etti.

Hâfîz İbrâhîm, Arnavut aydınlarının önde gelenlerinden biri sayılmaktadır. Eğitim, din, siyaset ve kültür alanlarında etkili faaliyetlerde bulunmuş, bir yandan okullarda görev yaparken öte yandan Kur'an tercüme ve tefsir çalışmalarını sürdürmüştür. *Dajti* dergisinin kurucularından biri olan Hâfîz İbrâhîm dönemindeki aydınları bu dergi etrafında toplamaya çalışmıştır. Arnavut halkına ait etnik bölgelerin birleştirilmesi için mücadele etmiş ve bu sebeple geniş bir çevre edinmiştir. Bu arada Osmanlı parlamentosunda milletvekili olan Hasan Priştina ve kültür çevrelerinin meşhurlarından sayılan Mûsâ Maçi, Hâfîz Ali Korça, İsmâil Ndroçi, Hasan Vogli, Müslim Lagami, Norbert Yoki gibi kişilerle münasebet kurmuştur. Arapça, Türkçe ve muhtemelen Farsça'ya da vâkıf olan Hâfîz İbrâhîm eserlerinde, toplumu yaşadığı dönemin kültürel değerlerine bağlı kalarak ilerletmeyi amaçlamıştır. İsmâil Bardhi tarafından Hâfîz İbrâhîm'in hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği konusunda bir doktora tezi hazırlanmaktadır.

Eserleri. Hâfîz İbrâhîm'in en önemli eserleri *Ajka e Kuptimevet të Kur'ani Qerimit* (Kur'an-ı Kerîm meâllerinin özü) adlı Arnavutça tercüme ve tefsir çalışması-

dır (Tiranë 1929). Kur'an-ı Kerîm'in başından Tevbe süresinin 16. âyetine kadar devam eden 1572 sayfa hacmindeki eser bu dilde yazılmış ilk tefsir kitabıdır. Müellifin hepsi Tiran'da basılmış diğer eserleri de şunlardır: *Texhvidi* (Tecvid [1921]); *E Lemja e të Madhit Profit dhe Jeta e Tij* (Ulu Peygamber'in doğumu ve hayatı [1934]); *Dhuntie Ramazani* (Ramazan'ın verdikleri [1935]); *Mësimie Teorike dhe Praktike të Moralit Islam* (İslâm ahlâkına ait teorik ve pratik dersler [1935]); *Libri i së Falmes* (Namaz kitabı [1937]); *Një Broshurë mbi Degat e Imanit* (İman esaslarına ait bir broşür [1939]); *Besimi i Muslimanëve* (Müslümanın inanç esasları) [1942]); *Ç'është Islamizma* (İslâm nedir? [ts.]); *Udhë Muhammedane* (Muhammed'in yolu [ts.]); *Hadithi Arbain* (Kırk hadis [ts.]); *Patriotizma në Tiranë* (Tiran'da vatanperverlik [ts.]); *Grenxat e Kuqe të Tiranës* (Tiran'ın kızıl arıları [ts.]); *Dokrrat e Hinit* (Kül budalalıkları [ts.]); *Një Andërr e Ime* (Bir rüyan). Son eserin yazma bir nüshası İsmâil Bardhi'nin özel kütüphanesinde bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arnavutluk'taki komünist rejim yüzünden bu eserlerin bir kısmının Belçika, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlandığı söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Disa Fetar Patriot Musliman Shqiptarë (nşr. Albanian Islamic Center, Harper Woods), Michigan 1993, s. 90-101; Hysni Myzyri, "Hafiz Ibrahim Dalliu për Përhapjen e Mësimimit Shqip në Etapën e Fundit të Rilindjes", *Feja, Kultura dhe Tradita Islame ndër Shqiptarët*, Prishtinë 1995, s. 405-410; Feti Mehdii, *Përkthimet e Kur'anit në Gjuhën Shqipe*, Üsküp 1996, s. 21-30; a.m.f., "O Albanskim Prevodima Kur'ana", *Anali Gazi Husrevbegove Biblioteke*, V-VI, Sarajevo 1978, s. 241-242; Sinan Tafaj, "Veprimtaria Atdehtar e Ibrahim Dalliu si Mësues, Vjershëtar e Publicist", *Revista Pedagogjike*, sy. 3, Tiranë 1984, s. 123-130.

İSMAIL BARDHI

HÂFİZ KEMAL

(1882-1939)

Daha çok
gazel ve mevlid okuyuşu ile tanınan
Türk hânenesidi.

21 Temmuz 1882'de İstanbul Şehremini civarında Tatlıkuyu'da doğdu. Bu sebeple Tatlıkuyulu Hâfîz Kemal olarak da tanınır. Babası saraç Âgâh Efendi'dir. Tiz, parlak ve geniş oktavlı sesiyle kısa zamanda mûsiki çevrelerinin dikkatini çekti. 1900'lerden itibaren şöhret kazanmaya başlayan Hâfîz Kemal, dönemin en